

LIMITELE DEMOCRAȚIEI ÎN STATUL POSTCONFLICT

THE LIMITS OF DEMOCRACY IN POST-CONFLICT STATES

Drd. Teodora FUIOR*

Scepticismul cu privire la democratizarea țărilor în perioada postconflict a devenit foarte popular în lumea academică în ultimele două decenii, contrastând flagrant cu numărul mare al intervențiilor militare și al programelor de asistență postconflict justificate prin logica păcii democratice. Manifestările inițiale ale democrației – liberalizarea vieții publice și competiția electorală într-un context social lipsit de maturitate civică pot accentua clivajele și conflictele existente în perioada postconflict, ducând din nou la violență. O reformă holistică a sectorului de securitate și o secvență bine planificată a schimbărilor economice și politice în societatea postconflict sunt răspunsul corect la vulnerabilitățile procesului de democratizare în statele postconflict.

This article reviews rampant skepticism about democratization in post-conflict countries, contrasting sharply with the number of military interventions and post-conflict assistance programs justified by the logic of democratic peace. Initial manifestations of democracy - the liberalization of public and electoral competition in a social context devoid of civic maturity and conflicts may intensify existing cleavages in post-conflict states, leading to renewed violence. A holistic security sector reform and a well planned sequence of economic and political changes are the correct answer to the limits of democratization in post-conflict states.

Cuvinte-cheie: democratizare; postconflict; reforma sectorului de securitate.

Keywords: *democratisation; post-conflict; security sector reform.*

Ultimii 25 de ani au adus schimbări politice importante pentru un număr semnificativ de țări din Europa de Est, America Latină, Asia și Africa, unde regimuri autoritare au fost înlocuite cu regimuri de natură democratică. Numărul statelor democratice a crescut de la 69 în 1989, la 125 în 2015¹. Democrația a devenit, pentru majoritatea statelor lumii, unica sursă admisă de legitimitate politică².

Democrația este considerată o sursă importantă a securității. În teoria și în practica relațiilor internaționale, *pacea democratică* a devenit o axiomă: sistemele democratice posedă instituții și mecanisme care regularizează conflictele astfel încât acestea sunt soluționate înainte de a deveni violente, și prin extensie, înainte de a intra în conflict cu alte democrații. Pacea și stabilitatea depind de capacitatea sistemului politic de a

soluționa conflictele, prin designul unor instituții statale (inclusiv de securitate) a căror legitimitate este recunoscută de către populație în ansamblul său și de către grupurile minoritare. În revers, fără alegeri libere și conducători, care pot fi trași la răspundere de cetățeni, statele tind să fie dezbinat și conflictuale atât în politica internă, cât și în relațiile cu vecinii³. Din aceste motive, promovarea democratizării a devenit un argument central în intervențiile militare din ultimele două decenii.

Discursul politic al actorilor implicați în stabilizarea statelor postconflict (organizații, donatori și coaliții internaționale pe de o parte, autorități naționale pe de alta), recunoaște această legătură între democrație și securitate, și pledează pentru sprijinirea instituțiilor și proceselor democratice, încă din primele etape ale procesului de reconstrucție postconflict. Sume și eforturi substanțiale sunt investite pentru organizarea de alegeri și pentru sprijinirea instituțiilor democratice și a societății civile. Aceste eforturi sunt inspirate de credința că democrația aduce pace și stabilitate,

***Centrul de la Geneva pentru Control
Democratic al Forțelor Armate**
e-mail: t.fuior@dcaf.ch

iar buna guvernare este sinonimă cu guvernarea democratică.

Cu toate acestea, multe dintre noile democrații postconflict sunt societăți fragile, al căror succes și sustenabilitate sunt încă incerte. Această fragilitate rezidă adesea în însăși natura procesului de democratizare, pe care vom încerca să o explicăm în continuare.

Democratizarea înseamnă procesul de tranziție a unui stat de la un sistem nedemocratic către democrație. Majoritatea politologilor susțin că democratizarea este determinată de cauze interne, cum ar fi dezvoltarea economică, educația, lipsa diferențelor majore între clase sociale, dezvoltarea clasei de mijloc, tradițiile legale, încrederea interpersonală și, nu în ultimul rând, acceptarea de către elita politică a unei noi ordini constituționale. Cercetări mai recente⁴ subliniază importanța factorilor internaționali în procesul de democratizare, identificând mecanisme externe care stimulează acest proces prin *contagiune* (atunci când proximitatea geografică cu democrații funcționale sau procese de democratizare la nivel regional influențează evoluțiile politice dintr-o țară), *control* (prin politicile explicite ale forțelor de impunere a păcii care impun o reformă constituțională democratică), *consimțământ sau condiționare* (când în schimbul recunoașterii internaționale și obținerii de asistență tehnică și financiară elitele politice adoptă un comportament democratic). Globalizarea, definită ca și creșterea unor forme tot mai profunde de interconectare între societăți, indivizi și organizații, este identificată de unii autori⁵ ca și principală cauză a proceselor contemporane de democratizare. Globalizarea modelează valorile și influențează politicile la nivel global, în direcția încurajării unor sisteme politice liberale care sunt favorabile comerțului internațional și forțelor capitaliste globale.

În statele postconflict, procesul de democratizare este mai puțin declanșat și susținut de cauze interne, factorii externi jucând însă un rol hotărâtor – prin forțele de ocupație, de intervenție sau prin donatorii de asistență și cooperarea lor cu actorii interni relevanți. Însă, procesele democratice impuse din afară, în absența unor condiții interne favorabile, pot slăbi instituțiile statului și capacitatea lor de a asigura serviciile de bază, ducând la tensiuni sociale și haos. Numeroase exemple din Africa Subsahariană (vezi cazul Republicii Centrafricane)

pot fi folosite ca argumente empirice ce ilustrează această tendință, scoțând totodată în evidență discrepanța majoră între intențiile cu care sunt demarate procesele de construire a păcii și efectele pe care acestea le au în realitate.

O serie considerabilă de autori au analizat procesul de democratizare în statele fragile și post-conflict, similitudinea concluziilor lor fiind surprinzătoare: *democratizarea crește violența politică*. Atunci când sunt făcuți pași rapizi către organizarea de alegeri într-o societate postconflict – prin crearea de mecanisme ce fac posibilă competiția politică și o largă participare a populației la dezbaterile publice, este pusă în pericol stabilitatea păcii. Date empirice despre eforturile de democratizare în statele postconflict demonstrează că acestea sunt deosebit de vulnerabile, prezintă un risc ridicat pentru conflict violent și generează insecuritate atât pentru propria populație, cât și pentru alte state. *Tranziția* către democrație este considerată de unii cercetători⁶ a fi chiar una din cauzele izbucnirii conflictelor, primele stagii ale democratizării dând mai degrabă naștere războiului decât păcii. Fostele regimuri autoritare în care se înregistrează progrese în participarea democratică, sunt mai predispușe să intre în război decât sunt regimurile democratice sau cele autoritare.

Una dintre principalele explicații ale eșecului democrației în statele postconflict este dată de faptul că procesul de democratizare presupune configurarea și implementarea unor mecanisme de distribuire a puterii dinspre un grup limitat de lideri politici către colectivități, grupuri de interese și cetățeni. Este inevitabilă apariția unui grad de rezistență a elitelor politice la acest proces de redistribuire a puterii pe verticală, precum și interacțiunea dificilă dintre elite și cetățeni, cei din urmă încercând să influențeze aceste mecanisme în direcția unei participări cât mai active și inclusive în viața politică. Alegerile par a soluționa aceste tensiuni, dar, deși necesare, nu sunt și suficiente pentru aplanarea conflictelor interne și avansarea către o democrație consolidată.

Oricât de mult pot alegerile democratice contribui la progresul democratic, ele sunt de multe ori un declanșator al conflictului în statele fragile. Conflictele recent încheiate sunt adesea redeschise și exacerbate de natura pluralistă a societăților și de manifestarea competitivă a diverselor identități politice. Eforturile incipiente de democratizare

pot reprezenta chiar o sursă de insecuritate, atunci când competiția electorală dintre recenții semnatori ai unor acorduri de pace devine prilej pentru recurgerea la violență. Statul postconflict se află într-o stare de pace fragilă – în care, deși o rezoluție temporară a violenței a fost agreată de către părțile combatante, cadrul instituțional și economic, precum și mentalul social rămân profund afectate de structurile de violență recentă. Opțiunea înfruntării violente este înrădăcinată în memoria colectivă și determină gândirea și acțiunea prezentă atât la nivelul conducerii politice, cât și la nivelul cetățenilor obișnuiți. Din cauza lipsei de perspective socio-economice, potențialul pentru violență rămâne foarte ridicat. Legitimitatea instituțiilor statale, inclusiv a forțelor de securitate, precum și monopolul statului asupra violenței sunt contestate.

Încurajarea unui sistem multipartinic în statele fragile lipsite de o cultură politică minimală atât la nivelul liderilor, cât și al maselor, duce întotdeauna la formarea partidelor pe criterii tribale, religioase sau etnice, încurajând de fapt instituționalizarea acestor diviziuni. Liderii politici încearcă să mobilizeze suportul maselor prin invocarea amenințărilor externe și prin folosirea unei retorici naționaliste beligerante. Alegerile nu pot fi câștigate decât prin discursul exclusiv și cultivarea conștiinței alterității. „Democrația adesea slăbește statele pentru că necesită compromisuri ineficiente și coaliții fragile în societăți în care instituțiile birocratice nu au funcționat niciodată. Pentru că democrația nici nu formează și nici nu întărește statele, într-o fază inițială, sistemele multipartinice sunt potrivite pentru națiuni care au deja birocratii eficiente și o clasă de mijloc care plătește taxe, și unde chestiuni esențiale cum ar fi granițele și împărțirea puterii sunt deja rezolvate, lăsând politicienii să dispute bugetul și alte chestiuni secundare”⁷. Cu alte cuvinte, în majoritatea statelor postconflict nu există una dintre condițiile esențiale pentru declanșarea procesului de democratizare: unitatea națională. În absența dorinței populației de a face parte din același stat și de a construi un viitor comun, democratizarea nu își poate îndeplini funcția de prevenire a conflictelor, ci, dimpotrivă, poate stimula potențialul de conflict intern. Minoritățile, care se tem de posibile manifestări tiranice ale majorității, se simt îndreptățite să ceară ele însele autoderminare națională, ca soluție de supraviețuire pe termen lung.

Atunci când votul este acordat nu unui program politic, ci ca expresie a apartenenței la un grup etnic sau religios, alegerile democratice nu fac decât să reconfirme blocuri de identități rivale. Problema este că pe termen mediu și lung, loialitatea politică bazată pe identitate nu încurajează nici formularea unor proiecte de dezvoltare economică și socială, nici performanța liderilor aleși. Chiar dacă nu se ajunge la conflict imediat, repetarea procesului electoral în contextul unor loialități identitare nealterate de performanță, descurajează dezvoltarea unei clase politice competente și responsabile, ducând în schimb la corupție, proastă guvernare, politici discriminatorii – adică la proliferarea unor factori de insecuritate care pot provoca reizbucnirea conflictului.

Samuel Huntington scria în 1968: „Instituțiile politice au și dimensiuni morale pe lângă cele sociale... Morala înseamnă încredere, încrederea atrage predictibilitate, iar predictibilitatea implică modele de comportament regularizate și instituționalizate. Fără instituții politice solide, societate este lipsită de mijloacele necesare pentru a își defini și realiza interesele”⁸. În consecință, pentru ca alegerile democratice să fie benefice pentru societate, ele trebuie să fie organizate abia după ce societatea respectivă atinge un anumit nivel de organizare politică. Tot Huntington formulează sugestiv esența fenomenului: „Problema nu este a organiza alegeri, ci a crea organizații”⁹. O societate cu instituții politice slabe nu are capacitatea de a modera excesele intereselor personale și parohiale. În sprijinul argumentelor sale, Huntington îl citează, la rândul lui, pe James Madison, care, în 1788, scria în faimosul său eseu, „Federalistul nr. 51”, pledând pentru necesitatea separației puterilor în stat, că „marea dificultate este a face guvernul capabil să îi controleze pe cei guvernați; abia pasul următor este să îl obligi să se autocontroleze”¹⁰. Adică, asigurarea serviciilor publice elementare, cum ar fi securitatea, ordinea publică, accesul generalizat la justiție și la instituții administrative funcționale, premerge exigența de a avea o guvernare caracterizată de separația puterilor, transparență și răspundere democratică. Pentru a pune problema limitării democratice a autorității statului, este nevoie înainte de toate de un stat cu autoritate.

La rândul său, Robert B. Kaplan afirma, în 1997, că democrația liberală a eșuat și va eșua în statele sărace, iar eforturile internaționale pentru

promovarea democrației nu fac altceva decât să transforme guvernele din țările respective în regimuri autoritare de un tip nou¹¹. Economistul Paul Collier, cunoscut pentru pertinentele sale analize ale cauzelor sărăciei, susține că insecuritatea este prezentă în mod structural în societățile nedezvoltate¹². Organizarea de alegeri în țările foarte sărace, obligă facțiunile rivale să își exprime antagonismul prin mijloace politice pe durata campaniei electorale, dar în lipsa unor instituții politice care să asigure corectitudinea și transparența mecanismelor electorale, alegerile sunt câștigate prin amenințări, discurs agresiv, furt, mită electorală și vărsare de sânge, lipsind câștigătorii de legitimitate. Alegerile nu încurajează reformele și stabilitatea, ci dimpotrivă, sunt un risc de securitate, compromițând de multe ori în ochii populației democrația ca regim politic. Aceste concluzii sunt susținute de o serie de cercetări¹³ recente care arată că inegalitățile orizontale – între grupuri diferite politic, economic, etnic și ca identitate culturală, sunt o cauză frecventă a izbucnirii, sau re-izbucnirii, conflictelor violente. Acest tip de inegalități caracterizează aproape întotdeauna o societate postconflict, chiar după mulți ani de la pacificare. Concluzia nu este aceea că un regim dictatorial este mai bun decât unul democratic, ci faptul că o democrație cu șanse de succes apare numai ca o încununare a altor realizări sociale și economice.

Democrația a apărut în lumea occidentală ca un imperativ moral rezultat dintr-un proces organic de dezvoltare a societății¹⁴. Acest imperativ moral nu poate fi impus din exterior, ci necesită întotdeauna un proces intern, lung și tensionat. Alexis de Tocqueville descrie în clasică sa „Democrația în America” cum, pentru a evita tirania și anarhia, elevata aristocrație europeană a fost obligată să confere cetățenilor drepturi și responsabilități, ducând astfel la organizarea unor societăți complexe și neomogene în grupuri de interese competitive. Occidentul încearcă, astăzi, să impună acest imperativ moral în întreaga lume, forțând societăți imature să ardă etape care au consumat în democrațiile consolidate sute de ani. Kaplan spune că „însuși faptul că recurgem la argumente morale – și adesea numai la argumente morale – pentru a justifica democrația indică faptul că, pentru multe părți ale globului, argumentele istorice și sociale care să sprijine democrația sunt pur și simplu inexistente”¹⁵.

Un alt autor pesimist față de convingerile convenționale din anii ‘90 privind oportunitatea încurajării proceselor de democratizare în statele post-conflict este Fareed Zakaria¹⁶, care susține că este greu de găsit dovezi care să demonstreze că democratizarea consolidează pacea. Factorii care contribuie la stabilitatea unei democrații și la comportamentul ei pacific nu sunt aceeași cu cei care determină inițierea unui proces de democratizare. Democrațiile consolidate sunt mai puțin susceptibile de a declanșa un război cu vecinii, în schimb însă, democrațiile tinere par a avea șanse mari de a se angaja în violențe regionale, evoluția proceselor de democratizare fiind dependentă de calitatea liderilor politici și de dezvoltarea economică.

Într-o serie de articole și studii, care au culminat cu volumul „Alegând pentru a lupta. De ce democrațiile emergente merg la război”, politologii Edward D. Mansfield și Jack Snyder¹⁷ argumentează și ei că noile democrații sunt adesea instabile și beligerante¹⁸. Mansfield și Snyder au cules un volum impresionant de informații statistice despre țările care au trecut printr-un proces de democratizare în ultimii 200 de ani și au arătat cum democrațiile imature, aflate în perioada de tranziție, în care instituțiile statului nu sunt pe deplin formate și stabile, sunt mai agresive și mai predispuse la război; exemplele lor merg de la dezastruosul atac francez asupra Prusiei, în 1870, la invazia Ciprului de către Turcia, în 1974, sau la politica brutală a lui Putin în Cecenia. Statele care fac schimbări rapide și semnificative de la o autocrație pură la o democrație de largă participare populară – un exemplu analizat în detaliu este Rusia – sunt de două ori mai predispuse decât statele autocrate, să intre într-un război în prima decadă care urmează schimbărilor democratice. Tranzițiile incomplete (blocate înainte de a se ajunge la o democrație consolidată) cresc probabilitatea implicării în conflicte internaționale de la patru până la 15 ori¹⁹. Riscul ca statele în tranziție să se implice în conflicte violente rămâne crescut până când democrația este pe deplin consolidată.

Explicația dată de către Mansfield și Snyder este aceea că, adesea, țările aflate în proces de democratizare nu pot asigura statul de drept, nu au partide politice bine organizate și o media profesionistă. Autoritatea instituțiilor statului este în general slabă și instabilă. Dispariția puterii autoritare, de obicei foarte concentrată, duce la

apariția unor grupuri cu interese diferite, adesea conflictuale, între care nu se poate stabili rapid un echilibru de putere. Elitele, preocupate de acapararea puterii, sau de evitarea pierderii ei, sunt tentate să mobilizeze masele în jurul unei agende naționaliste sau populiste, situație care se dovedește extrem de periculoasă într-o democrație neconsolidată. Fără instituții stabile și puternice, care să prevină excesele de discurs și comportament, a da putere populației înseamnă a alimenta tendințele belicoase naționaliste. Unul dintre cele mai ilustrative exemple, și cel mai ușor de analizat de noi datorită proximității geografice și culturale, este modul în care a izbucnit războiul din fosta Iugoslavie după prăbușirea comunismului. Atât Slobodan Milosevic în Serbia, cât și Franjo Tudjman în Croația, au folosit discursul naționalist populist pentru a ajunge și a se menține la putere, cu prețul începerii unui conflict sângeros. Tot inspirat de evenimentele din Iugoslavia de la începutul anilor '90, diplomatul american Richard Holbrooke spunea „să presupunem că au loc alegeri libere și corecte, iar cei aleși sunt rasiști, fasciști și separatiști. Asta e dilema.”²⁰ Afirmatia sa are valențe premonitorii, dacă ne uităm la evenimentele din ultimii ani din Egipt²¹, de exemplu, unde președintele Mohamad Morsi, ales democratic în 2012 ca reprezentant al Frăției Musulmane, a fost preocupat în cele 12 luni în care a deținut președinția de concentrarea puterii prin măsuri autoritare care au dus la proteste masive și au determinat răsturnarea sa printr-o lovitură de stat militară, precum și condamnarea sa pentru instigare la crimă împotriva manifestațiilor.

Interesul sporit pentru democratizarea statelor postconflict este justificat de două trenduri importante din politica internațională de după al doilea război mondial: forma dominantă de conflict a devenit războiul civil; odată declanșate, conflictele civile se dovedesc a fi extrem de persistente²², statele care s-au confruntat cu un război civil fiind predispușe să o facă din nou. Recurența conflictelor interne apare acolo unde procesele de reconstrucție postconflict nu reușesc să producă o democrație substanțială, sprijinul comunității internaționale oprindu-se la crearea unei democrații minimale (caracterizată de organizarea unor alegeri libere).

Toți autorii și lucrările pe care i-am trecut în revistă în paginile anterioare reflectă un foarte clar scepticism academic față de democratizarea statelor postconflict, care surprinde prin contrastul

față de politicile intervenționiste ale democrațiilor consolidate și față de programele de asistență lansate de organizațiile internaționale în statele postconflict, în care adesea organizarea alegerilor este prezentată ca un panaceu care va rezolva toate problemelor societăților dezbinat de război²³. Acest aparent conflict demonstrează o nevoie din ce în ce mai mare pentru planificarea proceselor de construire a păcii cu responsabilitate și realism, neignorând însă necesitatea de introduce în strategia de reconstrucție postconflict premisele consolidării ulterioare a unei democrații substanțiale.

Anarhia internă care emerge după conflict trebuie înlocuită de procese de reconciliere, negociere și acceptare reciprocă între diferite grupări etnice și sociale, procese dificile și care necesită o perioadă semnificativă de implementare. Alegerile democratice organizate foarte repede în perioada postconflict nu rezolvă aceste probleme, dimpotrivă, potențază tensiunile și readuc în prim plan rivalitățile care au dus la conflict violent. Organizarea de alegeri nu este un scop în sine și nici o strategie de retragere pentru comunitatea internațională.

Democratizarea este un proces dificil și nelinear, în care progresele se cumulează lent și sunt adesea reversibile – fără garanția că la sfârșitul lui se ajunge inevitabil la o democrație consolidată. De multe ori conflictele interne sunt alimentate de greșelile făcute în designul democratic în perioada postconflict. Din păcate, reformele implementate în majoritatea proceselor de democratizare contemporane se opresc la introducerea unei democrații minimale (organizarea de alegeri), neproducând state pe deplin democratice.

Nu există tipare pentru reconstrucția societăților distruse de război. Actorii implicați, locali și internaționali, sunt într-un continuu efort de definire a rolului pe care îl joacă. Fiecare situație de stabilizare și reconstrucție este unică, iar intervențiile internaționale pentru construirea păcii sunt cel mai adesea conduse ad-hoc, într-o manieră insuficient coordonată și sub ghidarea unor strategii și tactici imperfecte. Există însă un numitor comun: toate misiunile de construire a păcii și reconstrucție postconflict sunt articulate în jurul conceptelor de reformă a sectorului de securitate și democratizare. *Reforma sectorului de securitate* poate fi un răspuns la problemele identificate în democratizarea statelor postconflict. Asistența acordată reformei sectorului

de securitate înlocuiește tradiționala asistență pentru securitate, care era bazată pe programe de tipul „echipează și antrenează”. Reforma sectorului de securitate își propune atât creșterea eficienței și profesionalismului forțelor de securitate, cât și controlul lor democratic, creând condițiile de securitate și stabilitate necesare unei democrații minimale (elective) și favorizând dezvoltarea instituțiilor și mentalităților care fac posibilă o democrație consolidată (statul de drept, controlul democratic, participarea și incluziunea unei diversități de actori naționali inclusiv a societății civile).

Literatura despre democratizare nu ia în discuție reforma sectorului de securitate, ca o posibilă cauză a declanșării, sau consolidării procesului de democratizare. Motivul pare a fi faptul că statutul teoretic al reformei sectorului de securitate este încă imatur, situându-se în zona dintre argumentul academic și intervenția politică, și neatingând stadiul unei teorii normative consistente. În același timp, datorită ambiției de exhaustivitate și aplicabilitate în cât mai multe situații, reforma sectorului de securitate a riscat o „întindere conceptuală”²⁴ în afara limitelor funcționale ale unei teorii normative. Reforma sectorului de securitate a urmat din acest punct de vedere parcursul clasic al multor concepte din științele politice²⁵; conceptul apare ca o sintagmă (sau „etichetă”) defnitoare a unei problematice preexistente, întotdeauna complexă și cu moduri variate de manifestare; datorită ambiției de a acoperi toate manifestările și aspectele problematicei respective, „eticheta” începe să fie întinsă și lărgită până când utilitatea ei analitică devine discutabilă atât din punct de vedere descriptiv, cât și normativ. Din dorința de a aplica modelul la cât mai multe cazuri de asistență pentru securitate, eforturile de conceptualizare au împins treptat reforma sectorului de securitate către generalizare, pierzându-se în schimb claritatea și substanța conținutului.

Concluzia mea este că reforma holistică a sectorului de securitate este un vehicul prin care principiile și mecanismele guvernării democratice asupra sectorului de securitate sunt introduse în procesul de reconstrucție postconflict, sprijinind procesul de democratizare și sustenabilitatea acestuia.

Reforma sectorului de securitate și democratizarea sunt, în statul postconflict, parte a eforturilor de reconstrucție națională sprijinite de actorii internaționali. Cele două procese

funcționează ca și strategii eficiente de prevenire a reînțoarcerii la conflict, stabilizare și consolidare a păcii doar în anumite condiții. Reforma sectorului de securitate trebuie să fie holistică – adică să sprijine nu numai transformarea forțelor armate prin instrucție și echipare, dar să propună reforme instituționale coerente, în toate instituțiile de securitate, și să susțină reformele din justiție, și dezvoltarea controlului democratic prin parlament și societate civilă. Pe de altă parte, sprijinul internațional acordat pentru democratizare trebuie să continue pe termen lung, și după adoptarea instituțiilor unei democrații formale și organizarea de alegeri.

Concentrarea suportului extern către organizarea de alegeri libere prezintă riscul pierderii timpului și risipirii resurselor ce ar trebui dedicate rapid transformărilor sociale și reformelor profunde care să asigure un fundament solid pentru viitor. Implementarea unei reforme holistice a sectorului de securitate oferă oportunitatea unui cadru coerent în care să fie adresate atât reconstrucția instituțională, cât și dezvoltarea unei viziuni democratice a societății care a ieșit din conflict. În absența acestui cadru cuprinzător, eforturile naționale și internaționale pentru stabilizare rămân nearticulate, creând efecte de redundanță și risipă în loc de sinergie.

Statele postconflict sau aflate în primele faze ale tranziției de la o dictatură la un sistem democratic sunt vulnerabile și instabile, reprezentând un teren favorabil pentru conflict, intern și internațional. Numai statele cu instituții puternice, cum ar fi o birocrație funcțională și un sistem judiciar incipient, au trecut cu succes prin procese de democratizare, reușind să rămână pacifice. De aceea, eforturile de democratizare trebuie să urmeze o secvență temporală determinată, în care construirea instituțiilor să preceadă organizarea de alegeri populare competitive. Nerespectarea acestei succesiuni riscă să producă conflict violent, pe termen scurt, dar și să permită articularea unor forțe politice neliberale, cu capacitatea de a bloca consolidarea democrației pe termen lung.

Cercetarea în domeniul democratizării post-conflict va trebui să răspundă în viitor la câteva întrebări de natură normativă pe care acest articol le-a ridicat:

- care sunt condițiile care trebuie să fie îndeplinite înainte ca procesele democratice

formale (în primul rând, alegerile electorale) să devină utile și nu periculoase pentru o societate postconflict?

- cum pot procesele și instituțiile democratice instaurate într-o societate postconflict să prevină reinstaurarea unor sisteme disfuncționale de distribuție a puterii?
- cum poate asistența internațională sprijini procese și instituții democratice care să prevină reîntoarcerea la conflict?

Singurele răspunsuri de care dispunem sunt contextualizate, bazate pe o analiză multi-dimensională a situațiilor individuale specifice. Cercetarea academică dedică însă din ce în ce mai multă atenție analizei procesului de transformare democratică și problemelor sale în astfel de cazuri, în diferite regiuni ale globului. Nu au fost încă formulate teorii despre democratizare care să poată fi aplicate în mod universal. Mai mult, nu este examinat suficient rolul specific jucat în procesul de democratizare de diferite instituții naționale, cum ar fi: armata, poliția, sistemul judiciar, mediul de afaceri sau partidele politice; sau de diferite politici guvernamentale – economică, de integrare etnică, de politică externă, de reformă a sectorului de securitate.

NOTE:

- 1 Vezi lista numărului și a procentajului democrațiilor la <https://freedomhouse.org/report-types/freedom-world#VVRkfmfmqHw>, accesat la 14 mai 2015.
- 2 Mai precis pentru 63% din statele lumii. Vezi și Fareed Zakaria, *Viitorul libertății. Democrația neoliberală în Statele Unite ale Americii și în lume*, Editura Polirom, București, 2009, p. 13.
- 3 Andrew Reynolds, *Designing Democracy in a Dangerous World*, Oxford University Press, 2011, p. 1.
- 4 Laurence Whitehead, Philippe Shmitter, *The International Dimensions of Democratization*, Oxford University Press, 2001.
- 5 Samuel Huntington, *The Third Wave. Democratization in the Late Twentieth Century*, University of Oklahoma Press: NORMAN, 1991.
- 6 Edward D. Mansfield, Jack Snyder, *Electing to Fight. Why Emerging Democracies Go to War*, MIT Press Cambridge, 2005, pp. 39-68.
- 7 Robert M. Kaplan, *The Ends of the Earth*, Random House, 1997, p. 61.
- 8 Samuel Huntington, *Political Order in Changing Societies*, Yale University Press, 2006, p. 24.
- 9 Samuel Huntington, *op.cit.*, p. 7.
- 10 *Ibidem*.
- 11 Robert M. Kaplan, *Was Democracy Just a Moment?*, The Atlantic, decembrie 1997, [http://www.theatlantic.com/magazine/archive/1997/12/was-democracy-just-a-](http://www.theatlantic.com/magazine/archive/1997/12/was-democracy-just-a-moment/306022/)

[moment/306022/](http://www.theatlantic.com/magazine/archive/1997/12/was-democracy-just-a-moment/306022/), accesat la 14.04.2015.

12 Paul Collier, *Wars, Guns and Votes. Democracy in Dangerous Places*, Harper Collins, New York, 2009.

13 Gudrun Østby, 2008, *Polarization, Horizontal Inequalities and Violent Civil Conflict*, în Journal of Peace Research vol. 45, no. 2, 2008, pp. 143-162; Stewart, Frances (ed.), 2008, *Horizontal Inequalities and Conflict: Understanding Group Violence in Multiethnic Societies*, Palgrave Macmillan; Stewart, Francis, 2002, *Horizontal Inequalities: A Neglected Dimension of Development*, Working Paper 1, Centre for Research on Inequality, Human Security and Ethnicity (CRISE), <http://www.crise.ox.ac.uk/pubs/workingpaper1.pdf>, accesat la 10.05.2015.

14 Alexis de Tocqueville, *Democrația în America*, Humanitas, București, 2005, p. 5.

15 Robert M. Kaplan, *op.cit.*, p. 4.

16 Fareed Zakaria, *Viitorul Libertății. Democrația neoliberală în Statele Unite ale Americii și în lume*, Editura Polirom, București, 2009.

17 Edward D. Mansfield, Jack Snyder, *Democratization and the Danger of War*, International Security, 20:1, 1995, pp. 5-38; Edward D. Mansfield și Jack Snyder, *Democratization and War*, Foreign Affairs, 74:2, 1995, pp. 79-97; Jack L. Snyder, *From Voting to Violence: Democratization and Nationalist Conflict*, W. W. Norton, New York, 2000; Edward D. Mansfield și Jack Snyder, *Electing to Fight. Why Emerging Democracies Go to War*, MIT Press Cambridge, 2007.

18 Zeev Maoz, Nasrin Abdolali, *Regime Types and International Conflict, 1816-1976*, Journal of Conflict Resolution, 33:1, 1989, pp. 3-35; Michael D. Ward și Kristian S. Gleditsch, *Democratizing for Peace*, American Political Science Review, 92:1, 1998, pp. 51-61.

19 Edward D. Mansfield și Jack Snyder, *Electing to Fight. Why Emerging Democracies Go to War*, MIT Press Cambridge, 2007, pp. 117-118.

20 Fareed Zakaria, *Viitorul libertății*, Editura Polirom, București, 2009, p. 16.

21 Schimbările de regim produse după 2011 de mișcările populare din Nordul Africii și Orientul Apropiat, cunoscute sub numele *primăvara arabă* sunt considerate de către unii autori a fi începutul unui al patrulea val de democratizare.

Larry Diamond, *A Fourth Wave or a False Start? Democracy after the Arab Spring*, în Foreign Affairs, mai 2011.

22 Conflictul civil durează, în medie, de zece ori mai mult decât un conflict internațional. Paul Collier, *Wars, Guns and Votes: Democracy in Dangerous Places*, Harper Collins Publishers, New York, 2009, p. 3.

23 Această concluzie indică o ruptură inexplicabilă între lumea academică și cea politică.

24 Sartori Giovanni, *Concept Misformation in Comparative Politics*, în American Political Science Review 64, no. 4, p. 1033.

25 David G. Haglund, *op.cit.*, pp. 7-105.

BIBLIOGRAFIE

- Berdal Mats, *Building Peace after War*, International Institute for Strategic Studies, Routledge, 2009.
- Collier Paul. *Wars, Guns and Votes. Democracy in Dangerous Places*, Harper Collins Publishers, 2009.
- Debiel Tobias, Klein Axel, *Fragile Peace. State Failure. Violence and Development in Crisis Regions*, Zed Books, Londra, 2002
- De Zeeuw Jeroen, Kumar, Krishna, *Promoting Democracy in Postconflict Societies*, Lynne Rienner Publishers, Londra, 2006.
- Diamond Larry, *Consolidating Democracy: Toward Consolidation*, The Johns Hopkins University Press, 1999.
- Diamond Larry, Plattner, Marc F., Chu, Yun-han, Tien, Hung-mao, *Consolidating the Third-Wave Democracies: Themes and Perspectives*, The Johns Hopkins University Press, 1997.
- Diamond Larry, *Consolidating Democracy: Toward Consolidation*, The Johns Hopkins University Press, 1999.
- Grugel Jean, *Democratizarea – O introducere critică*, Editura Polirom, București, 2008.
- Huntington Samuel, *Political Order in Changing Societies*, Yale University Press, 2006.
- Mansfield Eduard D., Snyder Jack, *Electing to Fight. Why Emerging Democracies go to War*, MIT Press, Cambridge, 2007.
- Munoz Heraldo, *Democracy Rising, Assessing the Global Challenges*, Lynne Rienner Londra, 2006.
- Ottaway Marina, *Democracy Challenged. The Rise of Semi-Authoritarianism*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington DC, 2003.
- Reynolds Andrew. *Designing Democracy in a Dangerous World*, Oxford University Press, 2011.
- Roeder Philip G., Rothchild, Donald. *Sustainable Peace. Power and Democracy after Civil Wars*, Cornell University Press, Ithaca, 2005.
- Somit Albert, Peterson, Steven A., *The Failure of Democratic Nation Building*, Palgrave Macmillan, New York, 2005.
- Zakaria Fareed, *Viitorul libertății. Democrația neliberală în Statele Unite ale Americii și în lume*, Editura Polirom, București, 2009.